

מבוא

רצועת עזה נראית כיום, עוד יותר מבעבר, כאחת הזירות המורכבות בעולם בכל הנוגע להקצנה הפוליטית והדתית של תושביה. הקצנה זו נוצרה במשך עשורים של עימות עם ישראל, טראומות קולקטיביות ומציאות של כיבוש חיצוני ויריבויות פנימיות, החל משנות ה־50 דרך עשורים של שליטה ישראלית בעזה, וכלה בהקצנה נוספת מאז השתלטות חמאס על הרצועה (2007). אלו יצרו סביבה דתית־לאומנית קיצונית, שמקיפה את כל תחומי החיים ומעצבת את תודעת הציבור העזתי.

המלחמה של ישראל ברצועת עזה בעקבות המתקפה הרצחנית של חמאס ב־7 באוקטובר 2023 הובילה לחורבן מוחלט כמעט של תשתיות החיים ברצועה, להרג המוני ולעקירתם של מאות אלפי אנשים. מציאות זו, על תחושות התסכול והנקם של תושבי הרצועה בעקבות המלחמה, מחדדת את השאלה כיצד ניתן לבנות מחדש סדר אזרחי ופוליטי, שינתק את החברה העזתית מן האידיאולוגיה האלימה של חמאס ויעגן תחתיה מסגרת חברתית־פוליטית מתונה יותר.

מטרת מחקר זה היא לבחון כיצד תהליכי דה־רדיקליזציה – או בהקשר העזתי דה־חמאסיזציה – עשויים להתממש ברצועת עזה, על בסיס למידה מהתנסויות בינלאומיות ואזוריות והשוואתן למציאות המקומית ברצועה. המחקר מציג מסגרת תפיסתית ויישומית שתאפשר הבנה טובה יותר של התנאים, הכלים והמנגנונים שיכולים לחולל שינוי חברתי עמוק ברצועה, מעבר להיבט הביטחוני הצר של פירוק תשתיות הטרור.

המזכר נפתח בסקירת ספרות תאורטית העוסקת במודלים שונים של רדיקליזציה ודה־רדיקליזציה, ובכללם גם מחקרים מתחום הפסיכולוגיה החברתית, מדע המדינה ויחסים בינלאומיים, וממשיך בסקירה היסטורית קצרה של הגורמים והאופנים שהובילו לרדיקליזציה של רצועת עזה כבר מאמצע המאה שעברה. לאחר מכן מוצג ניתוח השוואתי איכותני של מקרי בוחן שבהם השתמשו במודל המערבי (גרמניה, יפן, עיראק, אפגניסטן, בוסניה) ובמודלים מן העולם הערבי והמוסלמי (ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מרוקו, ירדן, מצרים, תוניסיה). ניתוח זה מאפשר לזהות את הדפוסים החוזרים, את התנאים ההכרחיים להצלחת התהליכים ואת נקודות הכשל. על בסיס כל אלו, סיכום המזכר מציע

הבנות והמלצות מרכזיות בנוגע לאפשרות קידומה של דה־חמאסיזציה ברצועת עזה, והדרכים השונות לעשות זאת.

תרומתו של מחקר זה היא כפולה: במישור התאורטי הוא מבקש לגשר בין מודלים מערביים של דה־רדיקליזציה, המבוססים בעיקר על תבניות של שיקום מדינתי לאחר מלחמת העולם השנייה, לבין המודלים הערביים בני זמננו, המייצגים ניסיון חי במאבק מול תנועות אסלאמיסטיות וג'האדיסטיות. במישור היישומי הוא מציע לקובעי מדיניות ולחוקרים מסגרת רעיונית ותוכנית פעולה אפשרית להתמודדות עם אתגר היום שאחרי בעזה – מסגרת המחייבת שילוב בין רכיבי ביטחון, אופק מדיני, שיקום אזרחי, לגיטימיות דתית, תהליכי שיקום פסיכו־חברתיים וכלכליים והובלה אזורית משותפת.